

САГЛАСНОСТ ЕСТЕТСКОГ ВИЂЕЊА АУТОРА И ДУХОВНЕ АКТИВНОСТИ ЛИЧНОСТИ У ДЈЕЛИМА СТАРЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Христове ријечи "будите, дакле, милостиви као и Отац ваш што је милостив" (Лк 6, 36) узводиле су духовном савршенству. Нема савршенства без милостиње: милостињом се одсијецају страсти, одуховљује душа и зацјељују ране нанесене гријеховима. "Ништа не може приближити срце к Богу као милостиња"¹, каже св. Исак Сирин, а св. Макарије Велики поучава да "Бог указује милост души која се прилепљује уз Њега, љуби је, прилази јој и сам се прилепљује уз њу".² Човјек, вођен милосрђем, облачи се у новог човјека, духовно узраста све док се Христос не уобличи" (Гал 4, 19) у њему.

"Благословен Бог и Отац Господа нашега Исуса Христа, Отац милосрђа... Који нас тјешу у свакој невољи нашој" (2. Кор 1, 3–4), каже, у својој захвалности Богу, апостол Павле. Божија свемилост, и самилост, пренесена је на људе; у њој је сва утјеха у нашим невољама и патњама; у њој је све оно чиме тјешимо друге у невољама и патњама; у њој је сва моћ којом се преображава сав наш живот – трпљење, које нас кроз многе невоље узводи небеском свијету.

Из схватања суштинс милосрђа, света врлине, која се "састоји у састрадавању и жалостивости срца према свим осећајним саздањима Божјим"³, и њене узвишености, која се

¹ Свети Исак Сирин, Одабрана места и дела, (сакупила њено царско височанство Велика кнегиња Милица Николајевна), превод с руског, Врњачка Бања, 1992, стр. 61.

² Свети Макарије Велики, *Поуке*, у д.: Добротољубље I том, *Хиландарски преводи*, Манастир Хиландар, Света Гора Атонска, 1996, стр. 200.

³ *Православље као правоживље*, Предговор и превод: Братство Манастира Хиландара, Светосавска књижевна заједница, Београд, 1994, стр. 87.

"састоји у самопожртвовању за друге"⁴, – могу се конституисати начела тумачења и објашњења зашто је ова света врлина обухватила и хоризонталну и вертикалну раван старе српске књижевности; и откуда извире таква моћ која душу читаоца води кроз описане догађаје према ономе што је вјечно живо у књижевној умјетности. Естетске конкретизације, често дате као доживљај, или као догађај који је већ обавијен истином, напајају душу лијепим и узвишеним, интелектуалним и емоционалним. Ту се спољни и унутрашњи свијет сједињују Христовом светом врлином – милосрђем, и све улази у вишу област битисања.

У откривању милосрђа, и других светих врлина, које чине духовну основу старе српске књижевности, увијек треба поћи од дјела светог Саве. Савина дјела, и дјела његовог брата Стефана Првовенчаног, чине "духовну утробу", из које се развијала мисао о спасењу и охристовљењу. Ту су путеви који воде у подвиге сваке свете врлине. Свети Јован Пророк је поучавао да је "свако дужан да са благодарјењем трпи оно што га постиже и да саосећа са свима који се налазе у општежићу. Тиме се испуњава заповест апостола о томе да се са тужним саосећа, да му се пружа савет и да се утеши (уп. Рим. 12, 15; 1 Сол. 5, 11–12). Од тога је саткано саосећање".⁵ О томе како христољубива душа треба да саосјећа са другим, и да својим поукама изводи друге на пут спасења; о томе како је свети Сава спознао пут "Господом вођен" – имамо сачувана казивања. "Пре подизања Хиландара, у оно доба кад се св. Сава подвизао на Светој Гори са својим оцем св. Сименоном, њски богобојажљив муж рекао му је ове речи: "Бог посла тебе у Свету Гору не да се спасеш само ти и свој родитељ, но да и деци отачаства твога устројиш добар пут, јер пророку је речено: Не упознај ме само ти једини, но узиђи на гору Сион, узнеси глас свој као трубу да буде благовест Јерусалиму, тако да ме сви сазнају". Св. Сава је правилно схватио опомену тог богобојажљивог мужа и постао је, заједно са својим оцем, начелник спасења отачаства свога".⁶

Ријечи Јеванђеља Христовог: "Јер ријечи које си ми дао, дао сам њима; и они примише и познаше заиста да од тебе

⁴ Н. д., стр. 87.

⁵ Ава Верснауфије и Јован Пророк, *Духовно руковођење*, превели Хиландарски монаси, Манастир Хиландар, 1994.

⁶ Цитат преузет из дјела: Ђорђе Сп. Радојчић, *Стари српски књижевници (XII–XIII века)*, Београд, 1942, стр. 7.

изиђох, и вјероваше да ме ти посла" (Јн 17, 8), овај свети "начелник спасења отачаства" српскога добро је схватио. Све што је радио у земаљском животу било је на Христовом путу; све је водило ка остварењу Христове молитве – "Оче свети, сачувај их у име твоје, оне које си ми дао, да буду једно као ми" (Јн 17, 11). Живот провођен по јеванђељским заповјестима, по начелима вјечне Истине, вјечне Правде и вјечне Љубави, водио је у заједницу са Христом. Јединство међу људима остварено саосјећањем и самилошћу води цио народ у спасење. То је добро осјећао свети Сава, па је на тој духовној равни засновао књижевни рад и животну активност.

У дјелу Житија светог Симеона Немање⁷, од светог Саве, налазе се најизразитија мјеста о милостињи, правди Божијој. Немањини савјети синовима како да се понашају утемељени су на Божјој љубави, и узводе душу по љествици духовног савршенства, путем који се открива у јеванђељским ријечима: "Будите ви, дакле, савршени, као што је савршен Отац ваш небески" (Мт 5, 48). "Онај који једне љуби као пријатеље, а друге мрзи, није савршен. Савршенство је љубити све људе (једнако)",⁸ каже блажени Теофилакт Охридски. И Немањине ријечи воде вјери и љубави, добру и пред Богом и пред људима, милостињи и Божјој благодати.

– "Синови, не заборављајте мојих закона, а срце ваше нека чува речи моје, јер дужина живљења и године живота и света додаће вам се. Милостиње и вера нека вас не остављају, привежите их о свој врат и напишите на таблици срдаца својих, и наћи ћете благодат. И помишљајте добро пред Богом и људима. Уздајте се свим срцем у Бога, а својом премудрошћу не величајте се. На свим путевима својим знајте да прави буду путеви ваши и ноге ваше неће се спотицати. Не будите мудри за себе, а бојте се Господа и уклоните се од сваког зла; тада ће тело ваше имати исцељење и кости ваше одмор. Поштујте Господа од својих праведних трудова и дајте му првине од својих плодова праведних, да би се испуниле житнице ваше мноштвом пшенице, а пивнице ваше да би вино точиле.

⁷ Свети Сава, *Житје светог Симеона Немање*, Сабрани списи, Стара српска књижевност у 24 књиге, Књига друга, Данашња језичка верзија Лазар Марковић и Димитрије Богдановић, Београд, 1986.

⁸ Блажени Теофилакт Охридски, *Тумачење Светог Еванђеља од Матеја*, превели дечански монаси, Манастир Високи Дечани, 1996. стр. 71.

Синови, не губите снаге у казни Господњој, нити клоните обличавани од њега. Јер кога љуби Господ, онога кара, и бије сваког сина, кога прима. Блажен је човек који је нашао премудрост и онај смртни који је видео разум. Јер боље је њу куповати, него ризнице злата и сребра; скупља је од драгоценог камења; не противи јој се ништа лукаво, а слатка је свима који јој се приближују. Свака друга драгоценост недостојна је, јер дужина живота и година живота су у њеној десници, а у левици њеној је богатство и слава. Из уста њених излази правда, а закон и милост носи на језику." (*Житије св. Симеона Немање*, стр. 102–103)

Све поуке светог Симеона уводиле су у Божију љубав и Божију благодат; из њих ниче милостиња која чува човјека од гријеха, зла и таме; своди ум у срце и одсијеца страсти – среброљубље, славољубље и властољубље. На крилима милостиње душа узлијеће Господу, "јер који сије у тијело своје, од тијела ће пожњети трулеж, а ко сије у дух, од Духа ће пожњети живот вјечни" (Гал 6, 8).

"Мудрости живота учи философија Духа Светога, јер је она мудрост и знање, благодатна мудрост и благодатно знање"⁹, каже отац Јустин Поповић. У ту Божију Премудрост уводиле су ријечи светог Симеона: "Блажен је човек који је нашао премудрост и онај смртни који је видео разум. Јер боље је њу куповати, него ризнице злата и сребра". Кроз ту Мудрост долази сва моћ, сва снага која вуче човјека спасењу; до те Мудрости долази се светим врлинама, срцем милостињом очишћеним.

На путу усхођења Богу, духовног усавршавања, од жеље за испуњење до молитве и заповиједи, уткане су поуке Немањине. Ријечима: "Зато, ако хоћете и послушате мене, добра земаљска уживаћете; ако ли нећете и не послушате ме, оружје ће вас појести" (стр. 103) – свети Симеон с усхићењем изражава своју Христолику љубав према синовима. Кроз ову омотвену заповијед пројављује се тежња за усвајањем вјечне Божанске Премудрости, јер Она води душу у подвиге спасења, кроз милосрђе и друге свете врлине.

Употребом ријечи "Божијом милошћу" откривају се најбитније карактеристике личности: живот заснован на блаженству; умна виђења дјела која воде спасењу и обожењу.

⁹ Отац Јустин Поповић, *Пут богопознања*, Поглавља из Православне аскетике и гносеологије, Београд, 1987. стр. 147.

Историчари запажају да је "још Немања употребио ријечи 'Божијом милошћу', које показују да је сматрао себе за законитога владоца, којему је власт освештана одозго"¹⁰, и да је те ријечи употребио Стефан за себе и за старијега сина; послије их употребљаваше сви који након њих владаше".¹¹

Није Немања употребио ове ријечи с намјером да би се потпуније прихватила његова власт, јер се он и власти и пријестола одрекао. Овим ријечима вођен је сав духовни живот његов. Када је на Благовест 1197. Г. скупио своју благородну дјецу и изабране бољаре, овако их поучаваше: "Чеда моја вазљубљена и од мене отхрањена, ево знано је свима вама, како Бог својим промислом постави мене за владара над вама... и научих вас да се држите вере правоверне... А мене сада отпустите, владара свога, с миром, да виде очи моје спасење" (стр. 100). "Нема другога Имена под небом данога људима којим бисмо се могли спасти" (4, 12), каже апостол Петар. Сво спасење припада Христу, Његовој милости; сваки пут спасења почиње Божијом милошћу. То је Немања добро схватио, па је кроз Божију милост тражио пут дјелатне врлине. Зато "биографи хвале Немању да је штитио беднике, слепе, узете, неме и сироте".¹² Овакав духовни тестамент оставио је својим синовима, да и они из милости чине дјела добротинства. То су и радили. Свети Сава је "своје верне поучавао у проповедима, да гладне нахране, бескућнике да примају на конак, голе да одевају, удовице и сирочад да штите, робље да искупљују и пуштају на слободу".¹³

Милосрђе, свста врлина, од које је у животним активностима полазио Немања, а свети Сава уткао у писана дјела, као тематски мотив обухвата и вертикалну и хоризонталну раван старе српске књижевности. Наследник Немањин, "његов син Стефан, мудар и даровит човек, васпитан у византијском духу ... наставио је неуморно ... дело свога оца".¹⁴ Стефан Првовенчани је у свему слиједио свога оца, па је "крај

¹⁰ Аполон Александрович Мајков, *Историја српског народа*, превео Ђура Даничић, друго издање, у Београду, издање и штампа Државне штампарије, 1876, стр. 24.

¹¹ Н. д., стр. 24.

¹² Константин Јиречек, *Историја Срба II*, превео и допунио Јован Радонић, Београд, 1988, стр. 310.

¹³ Н. д., стр. 310.

¹⁴ Константин Јиречек, *Историја Срба I*, превео Јован Радонић, Београд, 1988, стр. 162.

живота провео у миру, пред смрт се ... по очевом примеру по-калуђерио и постао монах Симон; свом последнику Радославу оставио је државу срећену, и унутра и у односима са свима суседима".¹⁵

Ићи "према циљу ради награде небескога признања" (Флип 3, 14); ходити духовним путем ка савршенству есхатона, у заједницу са Христом, – то је смисао живота који се открива у дјелима Стефана Првовенчаног. У дјелу Живот светог Симеона¹⁶ Првовенчани је кроз свете јеванђељске врлине, милостињу, љубав и молитву, сагледао доживљену стварност.

Његова књижевна култура изграђена је на познавању Светог писма, списа словенских апостола Ћирила и Методија, и светоотачке литературе. Биографија Константина – Ћирила служила му је као узор када је писао житије Немањино. Проф. Н. Радојчић, упоређујући ова два списа, "дошао је до закључка да је Првовенчани 'одлично познавао' биографију и да му је она служила као углед".¹⁷

Овакво познавање хришћанске литературе, православне духовности, омогућило му је да житије о Немањи заснује на естетици унутрашњег, и да то дјело, и дјело светог Саве, постане "основа на којој ће се подизати грађевина српске књижевности".¹⁸ По уметничкој вредности, идејној висини, постској атмосфери, у нашој књижевности има друкчијих и има њима равних дела; већих нема"¹⁹, тврди Милан Кашанин.

Већ у самом уводу дјела Живот светог Симеона, Стефан Првовенчани, са једне тачке гледишта, са које се "вреднује" слика свијета, каже: "Дођите, о христољупци, и видите како се на нама земним открила дубина Божјега милосрђа!" (стр. 63). То је тачка гледишта аутора која улази у дубинску композициону структуру житија, ауторово гледиште које уводи у дубљи духовно–унутрашњи приступ дјелу; у "дубине Божјега милосрђа"; у сву истину, у сву суштину, и сав смисао људског живота. "Обратимо пажњу и на то да Христос никада ништа

¹⁵ Владимир Ђорђевић, *Историја Срба*, 1995, стр. 149.

¹⁶ Стефан Првовенчани, *Сабрани списи*, Стара српска књижевност у 24 књиге, Књига трећа, данашња језичка верзија: Љиљана Јухас–Георгиевска, Лазар Мирковић, Миливоје Башић, Београд, 1988.

¹⁷ Ђорђе Сп. Радојчић, *Творци и дела старе српске књижевности*, 1963, стр. 36–37.

¹⁸ Милан Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, Просвета, Београд, 1975, стр. 136–137.

¹⁹ Н. д., стр. 136–137.

није доказивао, већ је само позивао људе да виде, чују и прихвате оно што до тада нису могли да виде, да чују и да прихвате...

Другим речима, што је узвишенија истина, што је узвишеније добро, што је узвишенија лепота, тим су они мање доказиви, тим је на њих мање примењив приступ који је заснован на доказима".²⁰ Овај духовно–унутрашњи приступ дјелу води нас у откривање истине и љепоте која је с оне стране видљивог. "И живимо управо тим унутрашњим приступом свему. Тако, на пример, када волимо некога, нама се у њему открива то што онај ко не воли ту особу уопште не може да види. Нама се открива унутарња суштина онога кога волимо, суштина која је, иначе, недоступна нашем спољашњем виду, али која се открива виду наше љубави, блискости и непосредног познања".²¹

Само онај ко чини милостињу истински ће се припремити за откривање унутрашње љепоте садржане у овом дјелу. "Ко твори – познаће" (Јн 7, 17) – јеванђељски је принцип откривања духовних истина. Ко твори милостињу моћи ће да спозна сав свијет овог дјела: Стефанову намјеру да словом (ријечју) поучи друге у стицању светих врлина; христочесљивост и духовно подвизивање свих светих људи, који су примили Божију благодет, и који својом молитвом и милостињом узводе према вјечном и небеском. "Слово је светлост благодети", јер "благодат просвећује чисте и свете људе, 'оваплоћујући' живот у слова"²² каже архимандрит Јеротеј Влахос у описивању живота монаха, "земаљских анђела – који обитавају на Светој Гори и надмећу се животом и молитвом са онима који су небески и бестелесни".²³ Његова констатација да се "слово казује у сагласности са жеђањем онога који га тражи, те да монаси умеју да 'омекшају' и најтврђе срце, приволевајући га да се обрати Добру"²⁴, – уводи у откривање духовних дубина у којима је дјело настало. Иако Стефан када је писао ово дјело још није био монах, јер се пред смрт зака-

²⁰ Протојереј Александар Шмеман, *Тајне Празника* (Празници Православне Црквене године), превод са руског, Библиотека: Свети Петар Цетињски, Коло: *Правила вјере*, књига 3, Цетиње, 1996, стр. 155–156.

²¹ Н. д., стр. 156.

²² Архимандрит Јеротеј Влахос, *Вече у пустињи Свете Горе*, превод са грчког изворника, Манастир Хиландар, 1995, стр. 16.

²³ Н. д., стр. 15.

²⁴ Н. д., стр. 16.

луђерио, он је добро схватио куда га пут спасења води. На том путу спасења настало је и ово дјело.

У уводу дјела Стефан Првовенчани са "аспекта вечности" почиње да приповиједа, у складу свете богочовјечанске силе која пење у небо – милосрђа, казује о "рођењу и животу и врлини овога светог господина својег" (стр. 64). Милосрђе постаје садржајни центар ауторовог виђења: из њега излазе силе које уништавају гријех и зло; кроз милосрђе се пројављује Божија благодат која људе везује љубављу.

Све то Стефан спушта у библијске дубине, почињући од стварања свијета: "Онај који од саздања свега света милује пали род људски, милосрђем светога својега Духа, унапред објављиваше пророчким устима оно што ће бити..." (стр. 63); сагледава узроке првог гријеха, кршење Божијих заповијести, и посљедице гријеха – "јер је свеубилачки ђаво насејао штетну плеву и укоренио је у срца њихова, и одвратио их од Творца својега, да служе глухим кумирима, па их је, штавише, довео и до писања њихова, да их рине на дно скровишта адских" (стр. 63); долази до тајне Боговаплоћења – "а Он милосрђем својим не задоцне...јер, уистину, сиђе и усли се у утробу женску онај који се не може сместити ни на небесима" (стр. 63); и уводи у тајну спасења, Спаситељевог силаска у ад – "јер, у истину, светлост засја доласком његовим онима који су у аду, не само светим пророцима који су у аду, него и нама који смо сагрешили ради преступљења нашега прадеда Адама" (стр. 63).

Првовенчани говори о Христовом милосрђу и искупљењу од гријеха, зла и смрти: "Јер нас најпре обнови крштењем својим, водом и духом, а потом нас искупи пречистом својом крвљу" (стр. 64). Ту је Стефан уткао мисли апостола Павла о Божијој благодати и милосрђу Исуса Христа, "Који даде себе за гријехе наше да избави нас од садашњег вијека злого, по вољи Бога и Оца нашега" (Гал 1, 4). Својом љубављу и милосрђем Христос позива људе, и неке изабра "за свете мужеве", другима, "према трудима њиховим, дајући вешце", а неким даде да "буду земаљски господари као угодници његови, који се не старају само за земаљске власти, него који угађају Господу, чинећи му по вољи са страхом, па и са слободом" (стр. 64).

На казивању – "међу њима бејаше и овај мој господин свети хранилац, угађајући Господу, желећи да ужива блага у до-

му Господњем"; и на умном виђењу – "док се тако хранио у благоверју родитеља својих, родитељи његови пажаху на дете, не знајући Божје тајне и пучине милосрђа која ће бити на њему – да ће он царовати над земаљскимима и да ће се на небесима настањивати са анђелима" – Стефан је засновао духовни контекст овог дјела. У том контексту, гдје су уткане "Божје тајне и пучине милосрђа", сагледавају се све врлине овог Светитеља. "Ово свето дете", како га назива Стефан, својим ће животом и врлинама, по Божјем промислу, постати пастир и учитељ свога рода. После је примања другог крштења, нахрањен "благоверјем и богочашћу родитеља својих", Немања "иде за владиком својим пастиром Христом"; путем вјечне Свјетлости, вјечног Добра и вјечне Љепоте.

Немањино милосрђе може се сагледати у његовом односу према браћи. Ђаво никада не мирује, него увијек побуђује на превару и зло; уводи човјска у различите гријехове. "Увек противни ђаво не престајаше наносити напасти Праведноме, и ожалашћаваше га браћом његовом", каже Стефан. Немања им не узвраћа гњевом, јер по Божијем милосрђу мора да им опрости. "На гнев због преваре не помишљаше него, одвргав злобу ђавољу у нападању браће његове, стараше се како ће угодити Господу и творити пред њим угодна дела" (стр. 65). Ријечи апостола Павла "будите међу собом благи, милостиви, праштајући један другоме, као што је и Бог у Христу опростио вама" (Еф 4, 32), чисте човјскову душу, одвраћају од гњева, откривају пут и живот новог човјека. Тим путем, према животу новог човјека, "сазdanог по Богу у праведности и светости истине" (Еф 4, 24), кретао се Немања.

Немања је засновао односе према другима на Божијој љубави. Та љубав откривала је милосрђе других:

"И томе, браћо, нека се не почуди ум ваш што га цареви љубљаху царском љубављу и што му множаху почести и дарове. И други га владоци марљиво слушаху, јер га вишњи Господ Исус Христос љубљаше." (*Живот светог Симеона*, стр. 65–66)

Вођен Божијом љубављу и милосрђем, Немања се одлучио "градити храмове угодника светих". У тој одлуци он је видио да својим дјелима мора ићи за Христовом истином. Изградио је храм Пресвете Богородице, и "украсив га свима правима црквеним, установи у њему чрначки збор". Оснивањем монашког братства Немања улази у дубине духовног живота.

Кроз монашки живот улази се у вјечност; ту се сабирају свете врлине, одсијецају земаљске страсти и тјелесне похлепе; живот саображава животу бестјелесних ангела. Ту се схвата да се јеванђељским животом, испуњеним љубављу и милосрђем, задобија живот у царству небеском.

Ово је снажан тематски мотив, којим се сви догађаји Житија духовно повезују: Немања, "распаљен божанственим огњем", "распаљен Христовом љубављу", брине се како ће "градити храмове угодника светих". Црква је благодатна заједница; у њој се одуховљује и охристовљује; у њој се стичу свете врлине потребне за живот и овога и онога свијета. "Црква је тело Христово. И Пресвета Богородица, родивши нам Богочовека Господа Христа, у ствари је родила Цркву, јер је дала тело Цркви. Тако је Богородица у исто време Црквородица; Богомати је у исто време Црквомати. Зато света молитвена мисао Цркве исповеда и проповеда ову истину, ову свестину: Богородица је 'свесветла Црква Божија'".²⁵

Ову истину, ову свестину, Православне цркве добро је познавао Немања. Зато, "нимало не задоцнев, поче журно зида-ти у отачаству својем, у Топлици храм Просвете Богородице", каже Стефан. Црква је заједница свих светих, пут у заједницу са Христом. Љубав према Христу Немања изражава градњом ових светих храмова. Из те љубави он је "зидао храм чудотворца и брзога у бедама помоћника Николаја". Молитве у Цркви упућене светитељима чувају од ђавољских превара и зла. И када су "опет браћа његова, подстицањем ђавољим и злом ревношћу и љутим гневом обузета, дошли да ожалосте Светога" (стр. 66), он им, "с кроткошћу и с осмехом око усана, говораше:

Браћо моја драга, како смо једнородни, нека не буде на гнев ово дело моје, којепочех у Господу и доврших га. Ја га сврших, па, ако је добро, нека је мени, а ако је зло, нека опет буде мени. Него просите у Господа Бога мојега многе дарове и милостиње велике и некварежне, да их свако од вас прими". (*Живот светог Симеона*, стр. 67)

Милостиња и љубав Божија – то је за Немању сила која може помоћи у свакој невољи; милостиња и љубав Божија – то је за Немању свјетлост којом се просвјетљује ум других;

²⁵ Архимандрит др Јустин Поповић, *Догматика Православне Цркве*, III, Београд, 1978, стр. 645.

милостиња и љубав Божја – то је пут према вјечној Правди, вјечној Истини и вјечном Добру.

Молитва изводи из невоље и сједињује са Богом. Када се, ђаволом подстицани, браћа Немањина "договараше с најстаријим од браће његове, који је тада владао свом српском земљом, и дозвавши овога целомудреног и светог мужа, ухватише га, и оковаше му руке и ноге, и вргоше га у пећину камениту, као што некада браћа вргоше у ров прекрасног Јосифа, не разумевајући, безумни, промисла Владичина, који ће бити: да ће неповређени од беда бити они који верују у њ", приповиједа Стефан, онда Немања сабира све своје мисли и молитвом се обраћа великом мученику Ђорђу, који је "Христа ради претрпео страдања, муке и ране различне без броја", да га "избави сада из муке ове и од уза које стежу" (стр. 67. и 68).

Првовенчани је добро познавао старозавјетну причу о Јосифу, његовим врлинама – правди и кротости, па је и Немању поредио са њим. Исто тако, Првовенчани је добро познавао и житије Светога Ђорђа, његово мучеништво. Овај мученик пригњечиван је каменом, распињан на точку, стављан у ров негдашњег креча, само да би се одрекао Христове вјере. Одрећи се Христове вјере, за овога мученика, значило је одрећи се Истине, и то вјечне Истине. И у најтежим мукама, на питања мучитеља: "А шта је истина? Георгије одговори: Истина је сам Христос кога ви гоните... Дакле, и ти си хришћанин? Одговори свети Георгије: Слуга сам Христа Бога мог и, уздајући се у Њега, добровољно ступих пред вас да сведочим о истини".²⁶

Из овакве христочезњивости, вјере у Христову правду и истину, из Христових учења – "и не бојте се оних који убијају тијело, а душу не могу убити; него се више бојте онога који може и душу и тијело погубити у паклу" (Мт. 10, 28), јер "који чува живот свој, изгубиће га, а који изгуби живот свој мене ради, наћи ће га" (Мт. 10, 39), – појавила се у Немањи мисао да "зида храм светога преславног и великог мученика Христа, Ђорђа. Изградњу храма Немања је доживљавао као духовно васкрсење; увођење у живот Христов. Овим светим дјелом задобија се Христово милосрђе; дјелатно служи Господу,

²⁶ Архимандрит др Јустин Поповић, *Житија Светих за април*, Београд, 1994, стр. 350.

узводећи ум према вјечном и небеском. И зато Немања "с ревношћу и љубављу сврши, ... и украси сваком лепотом и свима изврсним потребама црквеним" овај храм "светога и у невољама заштитника, страстотрпца Ђорђа, каже Стефан.

Свети Макарије Велики је поучавао: "Невоље, страдања и ране које те сналазе по домостроју (Божијем), (потруди се да примчиш) као нешто што ти је корисно за душу, а не као нешто непожељно... Тада ћеш почети да благодариш за несрећу у свету, будући да се њеним поводом показујеш послушан Христовој заповести. Најзад, ако си унеколико изменио свој ум у односу на видљиво и удаљио се од телесног општења, треба такође да се умом удалиш од плотског мудовања и да стекнеш небеско размишљање".²⁷ И Немању су сналазиле и невоље, и страдања и ране. Он је "окованих руку и ногу", у "мукама од уза које стежу", у "каменитој пећини", у молитви стајао и од Христа искао милосрђе за спасење. И "што око не видје, и ухо не чу, и у срце човјеку не дође, оно припреми Бог онима који га љубе" (1 Кор 2, 9). Немањину христочезњивост Бог дарује својим милосрђем, којим ће се открити вјечна Правда, вјечно Добро и вјечна Истина. Он ће скинути "окове руку и ногу", изаћи из "мука од уза које стежу", и у "бици снажној и силној Божјом помоћи и светога и преславног мученика Христова Ђорђа победити непријатеље своје".

Он је тада схватио Спаситељеве ријечи "без мене не можете чинити ништа" (Јн 15, 5). Свака људска сила, подстицана гордошћу ђавола или лукавством демона, ништавна је, пролазна, смртна; води гријеху и злу. Само сила која долази од Христа води бесмртности и вјечности; сједињује душу с Богом. Апостолове ријечи – "све могу у Христу који ми даје моћ" (Флм 4, 13) – откривају пут спасења. То је пут којим је усходила душа Немањина:

"А кад се Свети врати у државу своју, на престо отачаства својега, живљаше захваљујући Господу Богу нашем Исусу Христу и пречистој његовој и испорочној Матери увек деви Богородици и светоме чудотворцу и брзومه у бедама помоћнику и архијереју Николи, и овоме светом и великом страстотрпцу и у борбама браниоцу мученику Ђорђу, који га сачува и укрепи ничим неповређена од противника, и вршаше

²⁷ Свети Макарије Велики, *Поуке*, види у д.: Добротољубље I том, превели хиландарски монаси, Манастир Хиландар, 1996, стр. 137.

преизобилно дневне и ноћне службе пред Господом." (*Живот светог Симеона*, стр. 70)

Апостолове ријечи "само живите достојно јеванђеља... једнодушно борећи се за вјеру јеванђеља" (Фил 1, 27) уводе живот људи у Христову љубав и милосрђе. Немања је био на тим стазама живота: живио је по јеванђељским заповијестима; борио се за истиниту Христову вјеру, вјеру спасења. Његове ријечи:

"Дођите и видите, оци и браћо, ако сам и најхући међу браћом својом, али Господ Бог и пречиста владичица Богородица, Мати Његова, не гледа на лице човечје, него удостоји мене најхућега, који верујем у једнобитну нераздељиву Тројицу, да чувам ово предано ми садо, које видите сада, да се не посеје кукољ лукавог и одвратнога ђавола." (стр. 70)

Казују да је "обучен у свеоружје Божије, да би се могао одржати против лукавства ђаволскога" (6, 11). Са Христом у себи, Немања је без икаквог страха ушао у борбу против лукавих и безумних, који кривотворним учењем служе ђаволу и сотони, свим отпадницима Христове вјере. И успио је да "сасвим искорени ту проклету веру, да се и не помиње никако у држави његовој, него да се слави једнобитна и нераздељива и животворна Тројица: Отац и Син и Свети Дух, свагда и сада и увек на веке векова", каже Стефан.

Јеретичка учења, која су се тада појављивала у држави, "у области мојој", како каже Немања, била су укоријењена у учењу "безумног Арија", који, "пресецајући недалеко божанство", нарушава суштину хришћанства. Аријанство је "опасна јерес. Настало је из смесе два перфидна религиозно-философска отрова који су у потпуној супротности са природом хришћанства, и то из отрова јудаистичког (семитског) и хеленског (аријевског)".²⁸ "Отров јудаизма се састоји у анти-тројичности".²⁹ Овај отров који је донијела јерес у државу Немањину, био је покушај да се затамани свјетлост Свете Тројице. То је Немања добро запазио, јер су му, у суштини, била позната учења Светих Отаца Источне цркве. "Оци 4. века, 'тројичног века' у истинском смислу речи.... водили су

²⁸ Антон Владимирович Карташов, професор Св. Сергијеве духовне академије у Паризу, *Васељенски сабори*, I том, превод, Вршац, – Београд, 1995, стр. 14

²⁹ Н. д., стр. 14.

умове ка тајни Свете Тројице".³⁰ У тој Тајни је суштина хришћанског учења. И "управо су ову суштину хришћанства достојно спасавали црквени оци у IV веку, који су у потпуности одбацили аријанство у свим његовим замаскираним смицалицама".³¹ Из оваквих светоотачких схватања, која воде пуноти Христове љубави и милосрђа, исходила је Немањи моћ да ову проклету јерес прогна из државе своје.

Христочежњиви апостол Павле хвалио се својим невољама – "ако се треба хвалити, немоћима својим ћу се хвалити" (2 Кор 11, 30); радовао се својим страдањима – "сада се радујем у својим страдањима за вас, и у своме тијелу допуњавам што недостаје Христовим патњама, за тијело његово, које је Црква" (Кол 1, 24), јер "Царство небеско с напором се осваја, и подвижници га задобијају" (Мт 11, 12). И Немању су сналазиле невоље: изнутра – од превртљиве браће; споља – од "љутих крвопролитника" византијских царева. Увијек у опасности, Немања "живљаше у захваљивању Богу и у молитвама дан и ноћ", и побједу над непријатељима својим односио је "крстом Христовим неослабно носећи пред очима", каже Стефан.

Милост Божија, коју је Немања осјетио и спознао на себи, прожета је осјећањем страха: "А кад је све ово било свршено Божјом помоћу, овај мој свети господин, увек имајући у срцу свом неискazани страх Божји, поплашив се приче, говорише...". Милосрђе и страх, на којим се распиње ум Немањин, откривали су му пут истинитог живота и спасења. У јеванђељској причи о безумном богаташу, коју је Стефан уткао у Житије, Немања је видио шта душу води вјечном животу и богопознању, а шта је сурвава у поноре смрти и демонску немилосрдност. Немања се подсјећа на смрт, сјећа се Божијих ријечи: "Безумниче, ове ноћи тражиће душу од тебе; а оно што си припремио чије ће бити?" (Лк 12, 20); и открива шта чини плотски живот, а шта духовни; како смрт плотских страсти узводи душу вјечном и небеском. Христове ријечи "ко хоће живот свој да сачува, изгубиће га; а ако ко изгуби живот свој мене ради, наћи ће га" (Мт 16, 25), Немања је проводио кроз живот милосрђем и другим светим врлинама.

³⁰ Владимир Лоски, *Мистична теологија Источне Цркве*, Вршац, 1995. стр. 35.

³¹ Антон Владимирович Карташов, н. д., 14.

Јеромонах Никифор Теотокије у *Беседи на монашењу* каже: "Постоје два живота својствена људском бићу: духовни и плотски. Духовни живот јесте искорењивање телесног живота, као што телесни живот представља смрт духовног живота. Смрт једнога означава рађање другога. Ако је живо духовно, телесно умире; живи ли телесно, умире оно духовно... Плот и дух су две супротстављене, премда тесно повезане ствари. Смрт плоти толико оживотворава душу нашу, да је само сећање на њу нагони да ступа путем врлиновања, да иште да како год задобије спасење. Сећање на смрт умртвљује све телесне снаге, оживљујући, пак, стремљење ка врлини".³² По оваквом обрасцу Немања је проводио живот; лишио се сваке плотске жеље и кренуо за Христом. У његовом завјету, одрицању од брачног живота, угасила се и последња тјелесна страст, и сав се предао духовном животу. У његовим ријечима "ради имена твојега светог, да се због тебе одвајам од спреге са женом својом, и стављам тебе Владико мој, Исусе Христе, за вођу и храниоца старости моје и наставника на путу, којим идући и славећи име твоје, нећу се спотаћи" – одређен је пут духовног савршенства: кроз јеванђељске врлине ићи небеском циљу, као што је христочежњиви апостол Павле говорио: "И трчим према циљу ради награде небескога призвања Божијега у Христу Исусу" (Фил 3, 14). И Немања је: одлукама и завјетима – "назидаћу и храм пречисте и пренепорочне матере твоје добротворке, и ту ћу ти испунити завете моје, које изрекоше уста моја"; молитвама и даровима – "и док је све ово радио, увек и непрестано слаше молбе Господу и Богу и Сину нашем Исусу Христу и пречистој Матери његовој, и, штавише, угодницима његовим светим слаше дарове, почев од велике цркве Господње у Јерусалиму и Светога Јована Претече..." – саставио духовне љествице по којим се пењао од земље до небеса.

У молитви, којом иште милосрђе, све је усмјерено ка есхатолошкој перспективи; животу у "односу на крај", пуноти у Есхатону. Он је хришћански путник који тражи Светлост Незаходну, заједницу са Богом. О томе Првовенчани овако приповиједа:

³² Јеромонах Никифор Теотокије, *Беседа на монашењу*, у Материк, Беседе на монашењу, Поуке свечасним монахињама о томе шта од њих захтева монаштво, Збирка поука аве Исаије свечасној монахињи Теодори, превод са руског, Манастир Хиландар, 1997, стр. 26–27.

Вапијаше непрестано, дан и ноћ, овако говорећи: "Свети Христови предстатељи и арханђели, пророци и апостоли и мученици и јерарси и предостојни оци и пустињаци и чрнорисци и пречасне деве, молитве своје излијте пред владиком свих, Господом нашим Исусом Христом, да ме не осуди на дан страшнога суда и грозног испитивања, онога дана и часа, него да ми буде милостив, тих и утешан, због молитава пречисте своје Матере и ваших, свети, и да ми да да, пребродив животну буру, уђем у тихо и истинито и неузбуркано пристаниште и да видим светлост моју незаходну и Господа и Спаса и Бога мојега, цара Исуса Христа, који је у светињи хвала Израилјева". (*Живот светог Симеона*)

На оваквом животу Светитеља Првовенчани је саткао једну поетску слику у којој је Немањин живот, још док је био овдје на земљи, "обучен у бесмртност" (1 Кор 15, 53). Он је очистио своју душу од гријеха и зла, проводио живот у милосрђу и другим светим врлинама, сав земаљски живот усмјерио према есхатолошком сусрету у Христу.

"А кад гледаше подизање храма Пресвете, овај мој господин свети, верујте ми, о господо и браћо, да сам видео како се његов ум диже у висину као неки небопарни орао, који је држан на земљи везан узама железним, па се истргао и у висину узлетео да дође до онога бесмртнога и светога источника и да види хлад божанственога града Вишњег Јерусалима, чији, уистину, постаде прави грађанин." (*Живот светог Симеона*)

Немањина жеља: "Нека вам је знано да из милости моје жуђах пламеном срдачним да идем за заповедима Владике мојега", да се замонаши, знак је Божије љубави и Божијег милосрђа, који узводе душу спасењу. "Сва сила монаховања јесте у очишћењу срца од страсти".³³ Властољубље, славољубље и самољубље окивају душу гријехом; тјелесне жеље и животне страсти вуку на зло. "Према томе, ступање у монаштво јесте знак решености да се живи без препуштања варкама страсти. Монаховање је непрекидни подвиг побеђивања и искорењивања страсти, како бисмо се у чистоти и непорочности појавили пред лицем Господњим".³⁴

³³ Свети Теофан Затворник, *Поуке свечасним ипокињама о томе шта од њих захтева монаштво*, у Матерник, Манастир Хиландар, 1997, стр. 46.

³⁴ И. д., стр. 47.

О тим врлинама, које је примио кроз Божије милосрђе, Немања говори у извјештају:

"Знај о љубимче Христов, што просих и што жељах, што тражих из све снаге своје, из све душе моје, смилова се на мене Творац мој, не по мојим безакоњима, него по премногој и неисказаној милости својој и човекољубљу, те ме удостоји онога што жељах – часнога његова анђeosког лика." (*Живот светог Симеона*)

Изаћи из свијета, отићи гдје је "Господ на земљи установио лечилиште – свету Цркву"³⁵, и тамо се самораспети на крст, како би чисте душе кренуо у сусрет Христу – ето пута духовног усавршавања, ето циља коме стреми Немања.

Немања се бринуо за душу Стефанову; стално га подстицао на милосрђе, ктиторство и даривања светих храмова. У његовој поруци: "Помињем ти, чедо, пророчку реч, коју рече: 'Покори се Богу и умоли га, и даће ти по прошењу срца твога'" – одређен је пут духовног узвођења краља Стефана. Стефан је на очеве захтјеве узвраћао дјелима; градио и даривао свете цркве. У сузама се овако захваљивао:

"Захваљујем ти, Владико Господе Боже мој, Исусе Христе, што си дао мени, недостојноме слуги твојему, да идем за делима некадашњег храпиоца мојега, који се старао да отхрани земно ми тело, који се и сада, иако се одстранио од мене, увек и непрестано стара о души мојој и упућује ме на пут свој, да идем за делима његовим. Јер, уистину, прави и истинити слуга твој је онај који иде за твојом речју, и не гнуша се да привуче човекољубљу твојему заблуделе, отпале и блудне и грешне, као што он мене, недостојна, иако сам далеко од њега, чини удеоничарем и ктитором храмова његових светих, не по мојем недостојанству, него по неисказаној његовој милости." (*Живот светог Симеона*)

Крст је "сила Божија нама који се спасавамо" (1 Кор 1, 18), каже у својој ријечи о крсту Свети апостол Павле. На крстосни пут, којим је ишао Немања, извео је и сина Стефана. Немања је носио о врату часни и животворни крст Господњи, који му је у многим невољама помогао и открио пут спасења. "Сав богочовечански домострој спасења је у знаку крста. Вера и јесте на првом месту вера у крст Христов, вера у Христа

³⁵ Н. д., стр. 47.

распета".³⁶ Према томе, "Христов крст носи онај који живи у послушању (Богу)".³⁷ И тада "Што год иштемо, примамо од њега, јер заповијести његове држимо и чинимо што је угодно њему" (1. Јн 3, 22). Крстом и молитвом иштемо Божију љубав и милосрђе, за испуњење свих наших жеља. Зато христочежњиви Немања даривајући сина часним крстом каже:

"Овај нека ти буде чувар и утврђење, и победилац, и помоћник у борбама противу видљивих и невидљивих непријатеља, и чедима твојим на веке, и исцелилац болести телесних и рана душевних, и земљи твојој тврдо уточиште и стена, и кнзозовима твојим оштро копље, и војницима твојим штит вере и смела победа, и мир и тишина животу твојему, и да те доведе и представи непорочна Христову престолу, разгонећи силом својом пред тобом ваздушне царинике, и увек да ти помаже као Давиду и древном цару Константину, прогонећи од тебе на сваком месту бесовске пукове.

Буди ограђен силом овога на веке! Амин!" (*Живот светог Симеона*)

Ово је највећи дар који је Немања упутио сину. У крсту је све: и за овај и за онај свијет; пут ка Незалазној Свјетлости; пут сусретања са Христом, вјечним Добром и вјечном Љепотом. Крст је "знамење превелике моћи",³⁸ каже свети Јован Златоусти. Зато га "ми сви носимо на челу, и сматрамо га украсом себе".³⁹ А свети Јован Дамаскин у својим списима о благодатним даровима Светога Духа, о вјери, крсту (распећу) каже: "Свако дело и чудотворство Христово зацело је изузетно велико и божанствено и чудесно, али од свих дела најдостојније дивљења је Његов часни Крст (распеће). Јер ничим другим смрт није уништена, прародитељски грех није опроштен, ад није опустошен, васкрсење није даровано, сила нам није дарована да презремо оно што је садашње па и саму смрт, није остварен поновни успон ка старом блаженству, врата раја нису отворена, наша природа није села са десне стране Бога, нисмо постали чеда и наследници Божији, осим

³⁶ Отац Јустин Поповић, *Тумачење Посланице Прве и Друге Коринћанима светог апостола Павла*, Београд, 1983, стр. 16.

³⁷ Блажени Теофилакт Охридски, *Тумачење Св. Еванђеља од Матеја*, стр. 286.

³⁸ Свети Јован Златоусти, *Златне струје*, Манастир Милешева, 1991, стр. 62.

³⁹ Н. д., стр. 62.

крстом Господа нашега Исуса Христа. Јер све то остварено је Крстом".⁴⁰

Поруку коју је Немања упутио кроз молитву и даровање часним крстом – Стефан је добро схватио. Одмах је сабрао све: архијереје, јереје, часне чрнце, и мноштво народа, и, "играјући пред ђивотом", заповиједио, позвао и благосиљао:

– Идите, христоносни људи, поклонимо се животодаровном дрвету крсном!

– Дођите, православни хришћани, насладимо се неукрадљива богатства, благослова мојега господина светог, Јер ово је апостолска похвала, мученичко победничко венчање, монасима утврђење.

– О триблажено дрво, на ком се распе Христос цар и Господ!

– О крсно дрво, државо царевима!

– О пречасно, многим богатећи!

– Јер тобом бисмо искупљени од клетве законске.

– Јер на теби Христос Бог наш прикова и рукопис нашега греха.

– Јер тобом се смрт умртви и ад разори.

(*Живот светог Симеона*)

Све што је даље Стефан чинио било је у знаку силе часнога Крста, "темеља Цркве". Стефан се китио и хвалио крстом Господњим, носио га у Цркву, и сви му се "дивљаху, гледајући толике Божје милости које бивају на владоцу њихову од благосиљања и сладости пречистога и преблаженог старца" (стр. 83).

У молитвеним питањима:

– Којс ћу појање да принесем твојему милосрђу?

– Којим уснама да ти хвалу принесем? Јер си умножио милост твоју на мени, Боже, и научио си човекољубљу пречаснога и преблаженог угодника својега да увек неисказаним молитвама и благословима и утврђењима не оставља мене недостојна.

– И шта да дам њему, ја бедни?

– Или шта да му принесем? Јер нисам достојан да уђем под кров страсне ми душе. Јер су блага и дарови моји трошни и нетрајни. Тебе знам, Господе Боже мој, да имаш богатство нетрулежно и благо живота.

⁴⁰ Свети Јован Дамаскин, *Тачно изложење православне вере*, философска питања, превео са јелинског, С. Јакшић, Никшић, 1985, стр. 153.

– И тебе молим из дубине душе моје, да даш за мене, слугу твојега; као што си научио, тако и подај по премногој милости твојој...

– Садржани су тренуци преображаја унутарњег човјека, плодови сазрели у Божијој милости. И Стефан је душом изашао из овога свијета; осјећа зов светитеља; уподобљава се животу у Есхатону. Он види умним очима "блага и дарове" своје – "трошне и нетрајне"; сагледава "богатство нетрулежно и благо живота" – које има Господ; и моли, "из дубине душе" своје, да га Господ дарује тиме. "Живот је духовна делатност", каже свети Исак Сирин. "Њега су описали св. Оци. Чим умови светих постигну такав живот, нестаје код њих стварног гледања и телесне опипљивости, већ се почиње умно гледање; од овог стварног гледања, човек се лако уздиже к познању усамљеног живота, које је, према јасном тумачењу, дивљење Богу. Ово је оно узвишено стање, у погледу насладе будућим благом, које се даје у слободи бесмртног живота, у животу после васкрснућа; јер човечија природа вечно ће се тамо дивити Богу управо немајући никакве помисли о стварима".⁴¹ У овакву духовну делатност, у овакво умно гледање, Стефана је увео Часни крст. "Крст је лествица којом узлазимо на небеса... У крсту је занавек васкрсење свету".⁴²

"Блажени чистим срцем, јер ће Бога видјети" (Мт 5, 8) је сте пут богопознања, којим су ишли светитељи. Тај пут се све више открива Стефановом уму; он сагледава живот блаженог Симеона и светога Саве и открива да такав живот у самом себи устројава Господу храм. "Не знате ли да сте храм Божији и да Дух Божији обитава у вама?" (1 Кор 3, 16) пита апостол Павле. Монашки живот у светим храмовима чисти срце од злих помисли и жеља овог свијета, пуни душу јеванђељским врлинама, од којих се стварају духовне лествице за пењање од земље до неба. У такав живот прво је ушао свети Сава, и увео оца Немању, а Стефану побудио христочежњивост кроз коју се појавио захтјев: треба ући у тај живот, обући се светим врлинама, и "мислити о ономе што је горе, а не што је на земљи" (Кол 3, 2). Такве мисли Стефан је сабрао и кроз поетску слику пројавио:

⁴¹ Свети Исак Сирин, *Одабрана места и дела*, стр. 74.

⁴² Архимандрит др Јустин Поповић, *Догматика Православне Цркве*, III, стр. 703.

"И живљаше блажени Симеон у тишини са дететом својим Савом. И тиховаху у манастиру својем, у храму пресвете Богородице, у Светој Гори, и калуђероваху, по сваком правилу калуђерскога устава, дан и ноћ не престајаху устима, не умукњаваху појањем, идући преуским и тесним путем, заборавивши сасвим на оно што је земаљско. И, отишавши од онога што је трошно и земно и уперивши ум на небеса, телом на земљи стајаху, а умом и душом међу небесима борављаху, гледајући доле као самога Христа пред собом, а горе са анђелима настављајући. И исправивши живот и дела налик старих свстих, начелника овога правила, налик чрнаца пречасних, и гледајући на награде трудова својих раније, труђаху се на боље, тако да и надмашише остале." (*Живот светог Симеона*)

Милосрђе Божије снисходило је на Немању у тренуцима заласка земаљског живота. Светитељи, праведници Божији су "храм Бога живог" (2 Кор 6, 16). Господње ријечи: "Уселићу се у њих, и живјећу у њим, и бићу им Бог, и они ће бити мој народ" (2 Кор 6, 16) објавиле су се на Немањи. Немања је проводио богочовјечански начин живота; све мисли, сва осјећања, све жеље усмјерио према Богу. Он је "лествицу исхода... сам себи унапред спремио, предав Владици својему, да му је, у часу исхода његова, изнесе", каже Стефан. И "ступив Свети на њу непостидно, хиташе да иде ономе који га зове". Његова животворна смрт пројавила се у "стремљењу ка небеском живљењу" (Фил 3), у чсжњи за "превасходним познањем Христа Исуса... ради којег све остави, и сматраше све за трице, да би Христа добио" (Флм 3, 8).

Јер у ово време поче Пречасни боловати. И, призвав сина својега Саву, поче му говорити, поливајући сузама тело своје:

- О драги мој, приспе време одласка мојега.
- Ево напред стоји Христос невидљиво и зове ме.
- Принеси ми, чедо, матер Господа мојега Исуса Христа, да јој, као што се обећаш, предам у руке њене дух мој.
- Призови ми, чедо, проту и браћу сву, да виде исход мој. Јер ево се већ приближују слуге Господа Бога мојега и силни војници, и глас њихов и песму њихову чују уши моје.

– Похитај, драги!

И кад би принесена Пресвета, и кад се сви звани сабраше ради покоја Триблаженога, простре рогозину своју пред светом и лежаше, очекујући долазак анђеоски.

А ови, седећи око тела његова, будући у тузи, жалећи за Светим, говораху му с много јецања:

– Не остави нас сироте, Пречасни!
– Не лиши нас учења својега! Јер ко ће нас поучити, и коме ћемо прибећи?

И испунивши се многим вапајем, жалосно ридаху.

Међу њима и Сава, увек цватући различним цветом девичанства својега, плачући жалосно, говораше:

– О Пречасни, видим да се селиш Господу. Али не заборављај нас у молитвама својим, и испроси нам милост у Христа Бога.

– Јер како ћу проживети без светога ти лица?

– Јер какав ћу обичај примити, не насићујући се добрим пастиром својим?

– Какав ћу обичај примити при беседи душевној?

– Од кога ћу добити утеху моју?

– Ко ће ми исцелити душевну повреду?

– Умоли Владика својега да ме примиш са собом под вечите кровове. Јер не могу поднети растанка, светлости моја слатка!

И сви као једним устима рекоше:

– Сети нас се, Пречасни, у блаженом твом покоју!

А он, пригнув се, рече:

– Зашто сте обузети тугом? Почните надгробна појања.

И наједном би шум, као да се подиже место на ком бејаху.

И гле, анђеоска песма невидљиво: "Слава ва вишњих Богу, на земљи мир, ва чловецех благоволеније".

И Триблажени појаше с њима на очиглед свима.

И тако предаде дух свој славно у руке Господње. И беше лице његово насмешено, имајући на себи неисказани изглед. И дивљаху се сви гледајући то. (*Живот светог Симеона*)

"Сети нас се, Пречасни, у блаженом твом покоју!" – ето молитвене поруке из Есхатона; ето есхатолошког виђења о смислу живота на овоме свијету; ето циља коме воде све вриједности јеванђељског живота. "Свети су савршено заволели Бога"⁴³, пише у Посланици монах Исаија, и поучава: "Презри сву част и славу света, као прљаву крпу. Сети се, христољубива душо, да си, као слушкиња Христова, дужна да му служиш, испуњавајући верно сваку заповест коју нам је дао благи Владика наш".⁴⁴

⁴³ *Посланице монаха Исаије*, у Материк Беседе на монашењу, превод са руског, Манастир Хиландар, 1997, стр. 105.

⁴⁴ Н. д., стр. 105.

И свети Симеон је савршено заволио Бога, презрео сву част и славу овога свијета, вјерно испунио све Христове заповијести, и с појањем предао дух свој славно у руке Господње.

Свети апостол Павле каже: "Постали смо заједничари Христови, само ако првобитну вјеру до краја чврсто одржимо" (Јевр 3, 14). Свети Симеон је био "од оних који вјерују на спасење душе" (Јевр 10, 39); за њега је вјера била "основ свега чему се надамо, потврда ствари невидљивих" (Јевр 11, 1); у вјери је налазио сву истину и сву моћ, сву правду и све добро. И све је мјерио јеванђељском мјером и схватао да "све што није од вјере гријех је" (Рм 14, 23). Све су се његове мисли и сва осјећања кретала путем спасења. Отуда код њега онако развијено схватање о потреби градње, обнављања и даривања светих храмова. Кроз Цркву је он сагледавао однос између земаљског и небеског свијета; откривао да се молитвеним призивањем Светитеља испуњавају све христочежње. Он је у свакој невољи молитвом тражио помоћ Пресвете Богородице, Св. Николе и Св. Ђорђа, јер светитељи су "чеда Божија" (Јн 1, 12). Христове ријечи: "Ако ме неко љуби, ријеч моју држаће, и Отац мој љубиће њега, и њему ћемо доћи и у њему ћемо се настанити" (Јн 14, 23) – откриле су му пут од земље до неба. И свети Симеон се настанио у Христовој заједници, постао Божије станиште.

"Смрт ограничава своју моћ у односу на свеце који душом не напуштају сасвим своје тело него имају нарочито благодатно присуство у својим моштима, чак и најмањим њиховим делићима. Мошти су већ тело претпрослављено пре свеопштег васкрсења, мада га још очекују. Оно је слично стању Господњег тела у гробу које, мада и мртво, остављено од душе, ипак није било напуштено од Његовог Божанског духа, него је чекало своје васкрсење".⁴⁵ Смрт је ограничила своју моћ и на светим Симеоном. Овај Светитељ живот проводећи у светим тајнама и светим врлинама, својим подвизима постао је чудотворни христоносац. О томе Стефан овако казује:

"Мину мало времена до дана престављења његова, и сабрамо се сви, чинећи празник смрти његове. И Бог премилостиви, који га је чувао од младости његове, и сад га није оставио, показа човекољубља своја сам господином светим на нама, слугама његовим. И источи рака његова миро чудна и пријат-

⁴⁵ Сергеј Булгаков, *Православље*, преглед учења Православне Цркве, Нови Сад, 1991, стр. 191.

на мириса, исцељујући болне и страдања различна, и просто рећи, прогонећи бесне духове. И не само једном него и у све часове истицаше неисказано и преславно миро отачеству својему." (*Живот светог Симеона*)

"Скупа је пред Господом смрт светаца његовијех" (Пс 116, 15); они су у Господу, Господ у њима; њихове мошти су као "спасоносни извори, који на многе начине точе благодетељи".⁴⁶ Кости светих имају моћ да "предају суду и подвргавају мукама демоне, и ослобађају оне који су од њих везани љутим оковима".⁴⁷ Када је неки човјек обузет бесом дошао у храм Пресвете Богородице, гдје леже мошти Светога, и грлећи раку молитвом искао спасење – Свети га исцели. И о другим чудима казује нам Стефан. "Неког богаља", који "пужаше на ногама својим, и не могаше се никако усправити, нити могаше стати на ноге своје, јер му обе ноге бејаху одузете и прегореле огњем у коленима", нађе пречасни Сава, "завије га у врећу, принесе га моштима Пречаснога, просећи у њега исцељења му" – Свети га исцели и "учини да право ходи".

"Видиш ли, каква је моћ светих и после смрти" – христочешњиво пита Свети Јован Златоусти, и поучава: "Бежи од греха, да би имао врх над грешним, и са сваком опрезношћу слеђуј за врлином".⁴⁸ Пут који су нам открили Светитељи – води у сусрет Христу, гдје ћемо се испунити "сваким благословом духовним" (Еф 1, 3). И зато нам остаје једна велика потреба: да се на христолошкој основи проуче животописи Светитеља, да се идеје везане за поједине догађаје сагледају у свјетлости Христових ријечи: "Ако можеш вјеровати, све је могуће оном који вјерује" (Мк 9, 23).

У дјелима: *Житије светога Симеона Немање од светога Саве*, и *Живот светог Симеона од Стефана Првовенчаног*, – са висине вјечности Светитељи поучавају како се милосрђем чисти душа од гријеха, а истином ум узводи путем богопознања. Одсијецање тјелесних страсти доследно се спроводи у монашким заједницама. Православно монаштво је својом организацијом узводило ка духовном савршенству. Историчари Српске цркве и монаштва истичу да је "са почетком владавине Немањића, упоредо са политичким и културним развија-

⁴⁶ Свети Јован Дамаскин, н. дј., стр. 165.

⁴⁷ Свети Јован Златоусти, н. дј., стр. 25.

⁴⁸ И. д., стр. 25–26.

њем Србије и јачањем религиозног живота у народу, почело интензивније оснивање манастира и веће напрдовање монаштва"⁴⁹, и да су Немањићи "од малих и скромних манастирчића правили велике и богате задужбине"⁵⁰, и обилно их даривали. У свим овим подухватима "главни мотив подизања манастира била је, наравно, побожност ('Христова љубав'), једна од карактерних црта Немањићке династије".⁵¹

Писци, испуњени Христовом љубављу и милосрђем, више су поклањали пажње унутарњем, духовном животу него спољашњем, материјалном. Зато су за естетске пројекције узимали оне догађаје кроз које се откривају умна виђења живота с оне стране гроба.

⁴⁹ Василије Марковић, *Православно монаштво и манастири у средњовековној Србији*, Сремски Карловци, 1920, стр. 50.

⁵⁰ Н. д., стр. 50.

⁵¹ Н. д., стр. 50.